

75 IDEEËN VOOR TAALBESCHOUWINGSLESSEN

Dit is een lijst van losse invallen. Wij hebben ze bijeengesprokkeld voor een college vakdidactiek aan de UIA en we dachten achteraf er een ruimer publiek plezier mee te kunnen doen. De ideeën komen ten dele uit ons brein, ten dele uit dat van studenten en collega's, ten dele uit andere publicaties. Wij maken geen aanspraak op originaliteit of op volledigheid. Wij hebben ook niet de ambitie een soort van leerplan te presenteren of een schema voor een nieuw schoolboek op te stellen. Voor de overzichtelijkheid hebben we een onderverdeling aangebracht, maar verder staat alles in toevallige orde.

Wie nog meer ideeën voor taalbeschouwingslessen wil, kan die (in iets verder uitgewerkte vorm) o.m. vinden in :

- R. Ankone e.a., Taal gebruiken, DCN-cahier 6, Wolters-Noordhoff, Groningen 1978.
- H. De Jonghe, Zin Zoeken, 1, 2 en 3, Van In, Lier.

I. Vormleer (Fonologie/spelling en syntaxis)

a) Praten en luisteren

1. Vraag/bevel enz. : geef 1 bevel (of stel 1 vraag) op allerlei manieren (nuanceringen van heel hoffelijk tot keihard autoritair). Of : neem 1 zin (bv. het is hier erg warm) en probeer daarmee zoveel mogelijk uit te drukken (verzoek, bevel, vraag, eis), door intonatie en omstandigheden te veranderen.
2. Spelen met intonatie : zin uit bericht (bv. weerbericht) in allerlei tonen : effect ?
3. Ook omgekeerd : een nonsensbericht bloedernstig voorlezen.
4. Register/domein/onderwerp/publiek/medium : een gregoriaans gezang of modern bijbellied presenteren op de Top-30; een meetkundestelling uitleggen aan de toog

- tussen pot en pint (hoort ook bij III,a)
5. Probeer zelf eens Spaans/Russisch/Chinees te praten/
schrijven: wat doe je ? Waarom doe je het zo ? Verge-
lijk met echt materiaal.
 6. Waardering van streektaalen en standaardtaal : naar aan-
leiding van opnamen een mini-enquête in de klas met een
eenvoudige schaal : mooi/lelijk, verstaanbaar/onverstaan-
baar, plat/beschaafd, plezierig/dom, enz.
 7. Een stukje dialectgrammatica opstellen (bv. het verklein-
woord in het Antwerps : kommeke, puntsje, boekske,
moeke....)

b) Schrijven en lezen

8. Scrabble : lettercombinaties en woorden
9. Eenzelfde bericht in verschillende kranten vergelijken :
woordgebruik/lengte/plaats/titels/foto's en onderschrif-
ten.
10. "Volledige zinnen" : open ruimten opsporen en invullen :
trouw aan..., in samenwerking met..., solidair met...
11. Passief : waar zit het verborgen handelend voorwerp ?
Waarom een passieve zin ?
12. Spellingonderzoek : schoolboek/krant/"modern" tijd-
schrift : waar liggen de verschillen ? Ontwerp zelf
een nieuwe spelling en pas ze consequent toe op een
bestaande tekst.
13. Andere talen : pictogrammen/verkeersborden enz. be-
kijken, bespreken, zelf ontwerpen enz.
14. Kranteartikel herschrijven naar een bepaald publiek
toe met een bepaalde bedoeling.
15. Hoe worden in stripverhalen "anderstaligen" aan het
woord gelaten ? bv. indianen (Nero) , Oosteuropaanen
(Kuifje), Goten en Egyptenaren (Asterix). Idem voor
romans.
16. Een heel "zekere" tekst relativeren (modaliteit).

17. Een moeilijke tekst gemakkelijk maken, een gemakkelijke moeilijk maken.

18. Logische relatie tussen alle zinnen van je eigen opstel aangeven.

c) Vergelijking schriftelijk/mondeling taalgebruik

19. Vondel vertalen in hedendaagse dialoog; Dario Fo vertalen in het Vondeliaans.

20. Onderzoek naar de aanduiding van de verleden tijd in spreek- en schrijftaal : welke grammaticale vormen (OVT/VTT) worden gebruikt ?

21. Opgenomen gesprek uitschrijven en daarvan een geschreven versie maken (een artikel of samenvatting : verschil spreektaal/schrijftaal).

II. Betekenisleer (Semantiek)

a) Praten en luisteren

22. Vaktaal verzamelen : beroepen van ouders/familie/vrienden en bekenden.

23. In spreekwoorden de letterlijke en figuurlijke betekenis precies omschrijven. Gevallen zoeken waarin ze niet juist zijn.

24. Welke bijnamen heb je al gehad in je leven ? Hoe kwam je daaraan ?

25. Eufemismen in de krant.

26. Termen uit kinderliedjes en kinderspelen (eigen herinneringen, etymologie, betekenissen ?).

27. Wie spreek je waar en wanneer hoe aan ? (meneer, voor-naam.....)

b) Schrijven en lezen

28. Woorden rond liefde (het verschil tussen bv. mijn lief, mijn vriendin, die van mij, of, liefhebben, beminnen, graag zien).

29. De metaforen in beursberichten ontleden. Wat verhullen of vertonen ze ?
30. Sportreportages : de typische clichés ervan : welk wereldbeeld zit erachter ?
31. Sexisme in krant en tijdschrift. Voor welke woorden bestaat (nog) geen mannelijk of vrouwelijk ?
32. Vergelijk de voornamen in de geboorteaankondigingen en overlijdensberichten : evolutie over twee generaties ?
33. Waar komen straatnamen vandaan ? Vroeger ? Nu ?
34. Wat betekenen cafénamen ? (bijna de enige resterende huisnamen in Vlaanderen).
35. Taalregisters : eenzelfde soort mededeling in verschillende situaties met verschillende bedoelingen : bv. beroep van vader; wat studeer je en waar (Invullen op een formulier, gesprek tussen vrienden, brief, voorstelling in brief enz.).
36. Woorden in een tekst vervangen door "synoniemen" : wat kan en wat kan niet ? Hoe verandert de tekst ? Wat verandert ? Waarom ?
37. Een tekst "kleuren" door toevoeging/vervanging van bijvoeglijke naamwoorden.
38. Superlatieven : in een tekst alle superlatieven weglaten; of : in een tekst alle bijvoeglijke namen in de superlatief zetten. Effect ?
39. Opsporen van een aantal superlatieven in verschillende soorten teksten (sport, politiek, ongevallen enz.). Nagaan wat het beoogde effect is.
40. Persoonlijke voornaamwoorden : naar wie verwijzen ze precies ? (wij, hen, zij, men, iedereen, enz.).
41. Bezittelijke voornaamwoorden; mijn, hun, ons aller enz. In hoeverre gaat het om een bezitsaanduiding ? (mijn huis, mijn man, mijn school).
42. Tijds- en plaatsaanduidingen in ongevallenrubriek en sensationeel nieuws, bij andere berichten ? Welk effect ? Bedoeling ?

43. Oorlogsliteratuur : afstandelijkheid door substantivering; verzamelnamen enz. (het bombardement, de geallieerden enz.)
44. Vervuiling van het semantisch milieu : apartheid, acceptable loss, strategische wapens enz.
45. Naamgeving : autotaal (zie Moer 1980/5) : ook namen van boetieks, boten, stripfiguren,...
46. Persoonsnamen : hoe heet je ? Hoeveel voornamen ?
Verskil tussen officiële naam en roepnaam ? Hoe zou je graag heten ? Hoe zou je je kinderen noemen ?
47. Afgrenzing van begrippen : zetel/stoel; bungalow/villa/landhuis/meesterwoning/herenhuis/stulp/krot/woning...; fruit/groente/ vis/vlees/gevogelte/ onkruid /boom/struik...
48. Antoniemen : oud/jong; vers; schoon; nieuw... Hun gebruik in de juiste context.
49. Gevoelswaarde van woorden : "overlijden" in doodsbericht roman, mop, krant....
50. Krachttermen in spreektaal/strips/roman/TV : welke worden "aanvaard", welke niet ? Welke zijwegen zijn er ?
51. Scheldwoorden en hun bedoeling; effect in spreek- en schrijftaal
52. Taboewoorden : (sex, vrijen, lichaamsdelen) : hoe mag je ze soms toch gebruiken ?
53. Wie schrijft wat ? (de paus een encycliek, de leerling een verhandeling, de schrijver een boek...)

III. Handelingsleer (pragmatiek)

a) Praten en luisteren

54. Vertikale en horizontale afstand : eenzelfde mededeling, vraag enz. aan vriend/leraar/agent/kleine kinderen/vreemdeling..
55. Eenzelfde communicatie herhalen met variaties bv.
-deelnemers (man,vrouw...)
-referentiekader, leeftijdsverschillen, culturele ver-

- verschillen)
- kanaal;
 - bedoelingen en belangen;
 - allerlei andere omstandigheden.
56. Welke voorwaarden zijn nodig om een "vieze" mop te kunnen vertellen ? (of : een Hollandermop, schoolmop, schoonmoedersmop, doktersmop, politieke mop, woordspeling..).
57. Welke woorden/begrippen/zinnen zijn minimaal nodig om een bepaalde mop te vertellen ? Welke precieze termen in welke precieze volgorde ?
58. De objectiviteit van het radionieuws, van "Actueel".
- b) Schrijven en lezen
59. Krant of tijdschrift of één bladzijde eruit ter inzage :
Wie heeft wat gelezen ? Waarom ? Hoe gekozen ? Hoe gelezen ?
60. Onderschriften van foto's op frontpagina vergelijken.
61. Presupposities bij zeer eenvoudige zinnen.
62. Een sensatieartikel herschrijven tot een nuchter bericht
63. Reclame ontleden (Hoe doen ze het ?)
64. Vergelijk twee kranteberichten over hetzelfde : wat is objectiviteit ?
65. Beschrijf hetzelfde gegeven (de school bv.) objectief en subjectief. Schrijf het moeilijk, gemakkelijk, meeslepend, klassiek, romantisch, militair, administratief.... (zie R. Queneau : "Exercices de style").
66. Een aantal teksten over eenzelfde onderwerp : voor welk publiek is elk ervan geschreven ?
67. Bevelen : Wie ? Aan wie ? Hoe ? Effect ? Doel ?
68. Vragen : Hoe goede vragen stellen ? Interview leren afnemen.

IV. Gemengde

a) Praten en luisteren

69. De gelegenheidstoespraak : gemeenplaatsen met een doel.

b) Schrijven en lezen

70. Een sensatieartikel herschrijven tot een nuchter bericht.

71. Het schoolreglement van verschillende scholen vergelijken qua stijl (bv. "Het is verboden..." of "Het is in strijd met de wellevendheid....")

72. Vertaal oefening.

73. Verkiezingspropaganda ontleden.

74. Horoscopen (ontleden en zelf schrijven)

75. Het wereldbeeld van de toeristische folder.

Jef Pepermans-Roger Roger.